

การรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญาของวัดนาเดื่อ บ้านนาเดื่อ ตำบลนาแก้ว
อำเภโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร
The Buddhist Philosophy of Disease Treatment at Wat Na Duea,
Na Duea Village, Na Kaeo Subdistrict, Phon Na Kaeo District,
Sakon Nakhon Province

พระพลัญฐ์ ฐิตกรณิโย¹,
จักรพรรณ วงศ์พรพวัน², จรัส ลีกา³ และ ปิยะนุช มาสิงห์⁴
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2,3}
สำนักตรวจราชการกรมคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ⁴
PhraPhalutt Thitakaraniyo¹,
Chakkapan Wongpornpavan², Jaras Leeka³ and Piyanut Masing⁴
Mahachulalongkornrajavidyalai University, Khonkaen Campus^{1,2,3}
Inspectorate Office of Department of Probation, Department of probation⁴
Corresponding Author, Email: titakaraniyo@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาในการรักษาโรค 2) ศึกษาการรักษาโรคของวัดนาเดื่อ บ้านนาเดื่อ ตำบลนาแก้ว อำเภโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร และ 3) วิเคราะห์การรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญา ของวัดนาเดื่อ บ้านนาเดื่อ ตำบลนาแก้ว อำเภโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก ทศตยภูมิจากเอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 20 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

* ได้รับบทความ: 28 สิงหาคม 2567; แก้ไขบทความ: 19 กันยายน 2567; ตอบรับตีพิมพ์: 25 ธันวาคม 2567
Received: 28 August 2024; Revised: 19 September 2024; Accepted: 25 December 2024

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักพุทธปรัชญาในการรักษาโรค ได้แก่ หลักธรรม คำสอน หรือหลักปฏิบัติซึ่งเป็นธรรมโอสธที่ใช้ในการรักษาโรคทางใจ ซึ่งเป็นโรคที่เกิดจาก โลภะ โทสะ โมหะ และโรคที่เกิดจากกรรม สำหรับธรรมโอสธที่ใช้การรักษาโรค ได้แก่ หลักภาวนา 4 อาณานปานสติ

2. การรักษาโรคของวัดนาเดื่อ ทำการรักษาโรคอยู่วิธีหรือเรียกว่ารักษาผู้ป่วยอยู่ 2 ประเภท คือ 1) การรักษาผู้ป่วยทางกาย จะทำการรักษาด้วยแพทย์แผนไทยโดยใช้ยาสมุนไพรรักษา เช่น โรคการเหนื่อยง่าย เคล็ดขัดยอก ปวดเส้น เป็นต้น 2) การรักษาผู้ป่วยทางจิต ที่มีอาการซึมเศร้า หม่อมลอย สติไม่ค่อยดี เป็นต้น จะให้ธรรมโอสธรักษา ด้วยวิธีการอบรมธรรม สวดมนต์ เจริญภาวนา แผ่เมตตา เพื่อละโลภะ โทสะโมหะ และละกรรม

3. การรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญาของวัดนาเดื่อ เป็นการรักษาโรคแบบองค์รวม คือการรักษาโรคทางกายและโรคทางใจควบคู่กัน ตามหลักพุทธปรัชญามนุษย์ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ กายกับใจมนุษย์ คือกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างกายกับใจ จะส่งผลต่อกันและกัน เมื่อกายป่วยจะส่งผลต่อใจ เมื่อจิตใจป่วยจะส่งผลต่อกาย พุทธปรัชญาจึงโรคแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ โรคทางกายกับโรคทางใจ โรคทางกายจะรักษาด้วยยาสมุนไพร ส่วนโรคทางใจจะรักษาด้วยธรรมโอสธ

คำสำคัญ: การรักษา; โรค; พุทธปรัชญา

Abstract

This research aims to 1) study the principles of Theravada Buddhist philosophy in treating diseases, 2) explore the disease treatment practices at Wat Na Duea, Na Duea Village, Na Kaeo Subdistrict, Phon Na Kaeo District, Sakon Nakhon Province, and 3) analyze the Buddhist philosophical approach to disease treatment at Wat Na Duea, Na Duea Village, Na Kaeo Subdistrict, Phon Na Kaeo District, Sakon Nakhon Province. This qualitative research examines primary data from the Tripitaka and secondary data from academic documents and related research, with 20 in-depth interviews for obtaining the necessary information. The analysis is conducted using inductive reasoning.

The research results were as follows:

1. The principles of Theravada Buddhist philosophy in treating diseases include Dhamma principles, teachings, or practices used as Dhamma medicine for mental

illnesses caused by greed, anger, delusion, and karma. The Dhamma medicine used for treatment includes the Four Bhavana, Anapanasati.

2. The disease treatment practices at Wat Na Duea involve two types of patient care: 1) Physical patient care, where traditional Thai medicine and herbal remedies are used to treat conditions like fatigue, sprains, and muscle pain, and 2) Mental patient care, for conditions like depression and lack of mindfulness, treated with Dhamma medicine through Dhamma teachings, chanting, meditation, and spreading loving-kindness to overcome greed, anger, delusion, and karma.

3. The Buddhist philosophical approach to disease treatment at Wat Na Duea involves a holistic method of treating both physical and mental diseases simultaneously. According to Buddhist philosophy, humans are composed of body and mind, which operate in interrelation; illness in the body affects the mind, and vice versa. Diseases are categorized into physical and mental, where physical illnesses are treated with herbal medicines, and mental illnesses are addressed with Dhamma medicine.

Keywords: Treatment; Disease; Buddhist Philosophy

บทนำ

ชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 ส่วน คือ รูป และนาม ซึ่งไม่สามารถแยกจากกันได้ เมื่อมนุษย์เจ็บป่วยทางกายก็จะส่งผลต่อจิต และเมื่อเจ็บป่วยทางจิตก็จะมีผลต่อร่างกายด้วย เช่นเดียวกับการอธิบายชีวิตตามพระสูตรที่มีชั้น 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) หรือการวิเคราะห์ชีวิตตามพระอภิธรรมที่แบ่งเป็น รูป จิต และเจตสิก โดยเจตสิกมีความสัมพันธ์กับจิตและรับรู้อารมณ์พร้อมกับจิต การที่จิตเป็นนายและกายเป็นบ่าวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของจิตและการที่องค์ประกอบต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการเจ็บป่วยทางจิตหรือกาย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 14; มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2530: 7)

ในพุทธปรัชญา การกำเนิดชีวิตต้องมีเหตุและปัจจัยที่เรียกว่าปฏิจสมุปบาท เช่น สัตว์ที่เกิดจากไข่ (อณฑชะ) หรือจากครรภ์ (ชลาพุชะ) การเกิดมนุษย์เกิดจากการผสมพันธุ์ระหว่างพ่อแม่ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่มีปฏิสนธิวิญญาณ หลังจากนั้นพัฒนาการในครรภ์จะเกิดขึ้นตามลำดับใน 5 สัปดาห์ จนเกิดเป็นรูปเป็นร่าง (ม.ม.12/169/147; วิ. มหา. 1/172/141).

ชีวิตดำเนินตามหลักไตรลักษณ์คือ อนิจจตา (ความไม่เที่ยง) ทุกขตา (ความทุกข์) และอนัตตตา (ความไม่เป็นตัวตน) ซึ่งส่งผลให้เกิดความเจ็บป่วยทั้งทางกายและจิต ความเจ็บป่วยในพุทธศาสนาแบ่งเป็น

โรคทางกาย (กายโก โรโค) และโรคทางใจ (เจตสิกโก โรโค) ที่เกิดจากสาเหตุหลากหลาย เช่น ความไม่สมดุลของธาตุ หรือความโลภ โกรธ หลง ความวิตกกังวล โรคเหล่านี้เกิดจากการยึดมั่นในชั้น 5 ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 14)

การรักษาโรคในมิตติพุทธปรัชญาของวัดนาเดื่อ จะเน้นการรักษาทั้งทางกายและทางใจ โดยใช้เวชโอสถสำหรับโรคทางกาย และธรรมโอสถสำหรับโรคทางใจ ซึ่งการรักษาแบบนี้จะช่วยให้เกิดดุลยภาพและสุขภาพทั้งกายและใจ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551 : 166)

การศึกษาวิจัยนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาสาเหตุที่ทำให้โรคบางชนิดไม่หายแม้จะรักษาด้วยเวชโอสถ และจะให้คำตอบแก่ผู้สนใจเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการรักษาและการหายจากโรคในมิตติพุทธปรัชญาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาในการรักษาโรค
2. เพื่อศึกษาการรักษาโรคของวัดนาเดื่อ บ้านนาเดื่อ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสุพรรณบุรี
3. เพื่อวิเคราะห์การรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญา ของวัดนาเดื่อ บ้านนาเดื่อ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย : การวิจัยเรื่อง การรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญาของวัดนาเดื่อ บ้านนาเดื่อ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสุพรรณบุรี ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก

2. กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ : ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 20 รูป/คน กลุ่มผู้มียศความรู้ในการรักษา 2 กลุ่มผู้ป่วย 10 คน กลุ่มผู้มีส่วนร่วม 8 คน โดยส่วนใหญ่เป็นบุคคลอยู่ในพื้นที่วัดนาเดื่อ บ้านนาเดื่อ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นผู้ที่เข้ารับการดูแลสุขภาพจากแพทย์แผนไทยในวัดนาเดื่อ และเป็นบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลที่แท้จริงได้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย : การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง ส่วนการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสร้างแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ร่วมมีขั้นตอนในการการสร้างเครื่องและการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามชื่อเรื่องวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับการรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญาเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ 2) ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ 1 มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณา และให้ข้อเสนอแนะ 3) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา 4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อพิจารณาความเหมาะสม และความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถาม ประกอบด้วย 1) พระครูปริยัติบัณฑิต, ผศ.ดร. 2) ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น และ 3) ผศ.ดร.จรัส ลีกา และ 5) เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบก่อนนำไปเก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล : 1) นำหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 รูป/คน เพื่อขออนุญาตในการสัมภาษณ์เชิงลึก และเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย 2) สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย แจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 3) กำหนดนัดหมายวันเวลาที่ จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวและเตรียมเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล 4) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและบุคคลอื่น ๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนากับกลุ่มเป้าหมาย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล : ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มมาตรวจสอบข้อมูล คือ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ข้อมูลจากเอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการนำเอาข้อมูลที่ตรงกันมาการแปลความ การตีความ และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การทำวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญาของวัดนาเดื่อ บ้านนาเดื่อ ตำบลนาแก้ว อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดสกลนคร” ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การรักษาโรคในพุทธปรัชญา จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของมนุษย์และความเป็นไปของชีวิต ซึ่งประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งพูดถึงองค์ประกอบของการมีชีวิต คือ ตัวสภาวะของสิ่งมีชีวิต ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่มารวมตัวกันเข้าเมื่อแยกส่วนก็ไม่พบสิ่งที่เรียกว่าตัวตน เรา เขา ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งมีชีวิตคือรูปธรรม (กาย) และ นามธรรม (จิต) องค์ประกอบทั้ง 2 ส่วนนี้

มีลักษณะเป็นองค์รวมไม่ได้สามารถแยกเป็นส่วนให้มีอิสระจากกัน เมื่อมนุษย์เจ็บป่วยทางกายก็จะเกี่ยวไปถึงจิตด้วยหรือถ้าป่วยทางจิตก็จะส่งผลกระทบต่อระบบต่าง ๆ ในร่างกายด้วยเช่นกัน ในความหมายของชีวิตเมื่ออธิบายตามพระสูตรจะมีองค์ประกอบหลัก 6 ประการสำคัญ ซึ่งรวมเรียกว่า นามรูป ได้แก่ ขั้น 5 ประกอบด้วย รูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

1.2 กระบวนการกำเนิดชีวิต ซึ่งพุทธปรัชญาได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับต้นกำเนิดของชีวิตว่า การกำเนิดของชีวิตต้องมีเหตุและปัจจัยของการให้กำเนิด ที่เรียกว่า กระบวนการทางปฏิจจสมุปบาท ในมหาสิหนาทสูตร พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงประเภทกำเนิดของสัตว์ไว้ 4 ประเภท คือ อันทชชะ ชลาพุชะ สังเสทชะ และโอปปาติกะ ในการเกิดของมนุษย์ในโลกนี้อาศัยพ่อแม่ เป็นเชื้อทำให้เกิดด้วยการผสมพันธุ์ อาศัยธรรมชาติอาศัยอาหาร ตามนัยอภิธรรมกล่าวไว้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่มีปฏิสนธิวิญญาณ ซึ่งเกิดขึ้นต่อจากจุดจิตในมรณสนั่นวิถิ อันเป็นดวงจิตสุดท้ายต่อจากชาติก่อน ตายจากชาติก่อนแล้วเกิดทันที ไม่มีระหว่างคั่นปฏิสนธิจิตนี้นั่นเองเป็นส่วนหนึ่งในการเริ่มต้นของชีวิต 3 อย่าง คือ 1) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน 2) มารดามีระดู (ไข่พร้อมที่จะสืบพันธุ์) 3) อันธพพะ มีปฏิสนธิจิตหรือปฏิสนธิวิญญาณมาอาศัย เป็นต้น

1.3 ความเจ็บป่วย (โรค) พบว่า ความเจ็บป่วยถือเป็นโรคที่เกิดจากความผิดปกติของร่างกาย และจิตใจ มีสาเหตุมาจากการติดเชื้อหรือไม่ติดเชื้อก็ได้ ทำให้การทำงานของร่างกาย และจิตใจผิดปกติไปเกิดปัญหาความเจ็บไข้ ความเจ็บป่วย ความไม่สบาย เกิดโรคประจำตัวที่รักษาไม่หาย ซึ่งเป็นปัญหาของมนุษย์ทุกคน ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นแก่ผู้เจ็บป่วย ซึ่งในงานวิจัยนี้จะอธิบายถึงความเจ็บป่วยโดยแบ่งโรคตามลักษณะอาการได้ 2 ลักษณะ คือ 1) โรคทางกาย (กายโก โรโค) หมายถึง โรคที่เกิดขึ้นทางกายจำแนกเป็น 2 ชนิดคือ โรคที่เกิดขึ้นภายนอกร่างกาย ได้แก่ กลาก กลิ่นตัวแรง คุดทะราด แผลที่เท้า หูด อีสุกอีใส อัมพาต เป็นต้น โรคที่เกิดภายในร่างกาย ได้แก่ โรคที่ขาดสารอาหารโรค ลื่น เสมหะกำเริบ หูหนวก ทืดอาหารไม่ย่อยยอหิวาตกโรค เป็นต้น 2) โรคทางใจ (เจตสิโก โรโค) หมายถึง โรคที่เกิดทางใจ เช่น ความโลภ โกรธ หลง ความอิจฉาริษยา ความหึงหวงความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ความคับแค้นใจ เป็นต้น

1.4 สาเหตุของการเจ็บป่วย สรุปได้ว่า ความเจ็บป่วยที่เกิดจากโรคทางกาย และทางจิต ดังกล่าวนั้น เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่าสาเหตุที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกับนิยาม 5 และนิยาม ทั้ง 5 นี้ จะเป็นการแปรผันหรือการขาดดุลยภาพแห่งสภาวะธรรมจนนำไปสู่วิกฤติด้านสภาวะแทบทุกมิติจึงส่งผลทำให้เกิดทุกขภาวะ (โรค) นิยาม 5 คือ พิชินิยาม อุตุนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม

1.5 พุทธจริยศาสตร์ที่นำมาใช้ในกระบวนการรักษาโรคประกอบด้วย หลักภาวนา 4 หลักโพชฌงค์ 7 และหลักอานาปานัสสติ เพื่อใช้ในกระบวนการรักษาอาการเจ็บป่วยทางกายและใจควบคู่กันเพื่อให้เกิดความสมดุลที่จะนำไปสู่ภาวะแห่งความไม่มีโรค

2. การรักษาโรคของวัดนาเตือ บ้านนาเตือ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสุพรรณบุรี สรุปลงได้ว่า วัดนาเตือ บ้านนาเตือ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่มีพระอยู่ประจำ จึงชำรุดทรุดโทรม รกร้างมานานหลายสิบปี เมื่อปีพุทธศักราช 2550 ได้มีเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันเดินทางมาอยู่ประจำ จากนั้นก็ได้ทำนุบำรุงซ่อมแซมศาสนวัตถุต่าง ๆ ตามกำลัง และนอกจากจะนำพาชาวบ้านในพื้นที่บูรณะศาสนวัตถุที่ทรุดโทรมแล้ว ด้วยความที่มีนิสัยรักต้นไม้ ชอบอนุรักษ์พันธุ์ไม้เก่า รักษาธรรมชาติ จึงได้การคัดสรรพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มาปลูก เพื่อหวังจะได้ใช้ประโยชน์ในวันหน้าโดยเฉพาะได้ร่มเงา ได้ชมดอกไม้ ได้กินผล ได้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ เพราะปัจจุบันป่าไม้ถูกโค่น ตัด ไถ เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจกันมาก และที่สำคัญคือ คาดหวังไว้ว่าเมื่อต้นไม้พันธุ์ที่มีคุณค่าทางยารักษาโรค เจริญเติบโตพอสมควรคงได้นำไปใช้รักษาโรคให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชน แต่เนื่องจากเจ้าอาวาสขาดองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพรเลยทำได้แค่ปลูกและดูแลเรื่อยมา เมื่อว่าวันหนึ่งจะได้รู้จักกับผู้มีองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพร รักษาโรค ต่อมาได้รู้จักกับกลุ่มหมอแพทย์แผนไทยผู้มีองค์ความรู้ในการรักษาโรค ทั้งโรคทางกาย และโรคทางใจ เลยตกลงกันว่าจะใช้วัดนาเตือ บ้านนาเตือ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นศูนย์เรียนรู้พืชสมุนไพรบ้าง เป็นแหล่งที่ใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพบ้าง โดยใช้ชื่อกิจกรรมนี้ว่า “พระธรรมรักษาใจ สมุนไพรรักษากาย” โดยแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบหลัก ๆ ดังนี้

1. ให้เจ้าอาวาสและคณะสงฆ์พร้อมด้วยทายาททายิกาในพื้นที่เป็นผู้จัดหาสมุนไพรให้ครบตามตำรับยาเวลาที่จะทำการรักษา ตลอดทั้งคอยเอื้ออำนวยให้ความความสะดวกในทุก ๆ ด้าน แก่คุณหมอแพทย์แผนไทยผู้มีองค์ความรู้ในการรักษา

2. ให้คุณหมอ ซึ่งมีพระ 1 รูป กับฆราวาส 1 คน ผู้มีองค์ความรู้ในการรักษาคอยทำหน้าที่ดูแลคนป่วยหรือนำพืชสมุนไพรที่เจ้าอาวาสปลูกนำไปรักษาคนตามกระบวนการขั้นตอน

จากแนวคิดที่ “พระธรรมรักษาใจ สมุนไพรรักษากาย” ทำให้วัดนาเตือได้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้เรื่องยาสมุนไพรต่าง ๆ ที่นำมาเพื่อการรักษาโรคแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน นอกจากนี้ปัจจุบันวัดนาเตือได้เป็นศูนย์การรักษาผู้ป่วยเกี่ยวกับการเจ็บป่วยทางกายด้วยวิธีการรักษาแบบภูมิปัญญา เช่น การนวด การดัดเส้น การตอกเส้น และการต้มสมุนไพรเพื่อรักษาโรคทางกายทั้งภายในและภายนอก และสิ่งสำคัญเมื่อผู้ป่วยมารักษาทางกายด้วยสมุนไพรแล้วทางวัดยังมีธรรมโอสธเพื่อการรักษาใจให้เข้มแข็ง เป็นการรักษาทั้งกายและใจไปพร้อมๆ กันเพื่อให้เกิดความสมดุลซึ่งจะนำไปสู่ความไม่มีโรคเพราะ “ความไม่โรคเป็นลาภอันประเสริฐ”

3. การรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญาของวัดนาเตือ บ้านนาเตือ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า มีวิธีการรักษาแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ รักษาทางกาย และทางใจ สรุปลงได้ว่า ดังนี้

- 2.1 วิธีรักษาโรคทางกายของวัดนาเตือ บ้านนาเตือ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัด

สกลนคร พบว่า ผู้ป่วยทางด้านร่างกายด้วยมืออาการเจ็บปวดตามร่างกาย ซึ่งมีสาเหตุมาจาก การทำงานหนัก เกิดอุบัติเหตุจากการออกกำลังกาย หรือเกิดจากโรคออฟฟิศซินโดรม ที่มีอาการปวดที่คอ บ่า ไหล่ บางคนเป็นมานานเกิน 6 เดือน หากเป็นแล้วไม่รักษาตั้งแต่เริ่มต้น หรือปล่อยทิ้งไว้นาน จะทำให้การรักษามีความยุ่งยากในการรักษาทำให้กลายเป็นเป็นโรคเรื้อรัง วัฒนาเต๋อได้รับการรักษาในโรคดังกล่าวมานี้ด้วยวิธีการแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การนวด การจับเส้น การตอกเส้น และการดัดยาสมุนไพร ซึ่งพบว่า ผู้ป่วยที่เดินทางมารักษาด้วยวิธีการแพทย์ทางเลือกนี้จะหายจากอาการเจ็บป่วยที่ตนเป็นมานาน

2.2 วิธีรักษาโรคทางใจของวัฒนาเต๋อ บ้านนาเต๋อ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสกลนคร สรุปได้ว่า เมื่อผู้ได้รักษาทางกายหายเป็นปกติแล้ว ทางวัดจะรักษาโรคทางใจให้ด้วยเพื่อการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจให้กับผู้ป่วยด้วยการทำวัตรสวดมนต์ และเจริญจิตภาวนาเพื่อให้ผู้ป่วยมีจิตใจสงบใจ นอกจากนี้วิธีการรักษาโรคทางใจนั้นยังมีการนำหลักภาวนา 4 มาเป็นกระบวนการสำคัญในการรักษา เพราะหลักภาวนา 4 เป็นหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งผู้วิจัยได้เลือกมาเป็นเครื่องมือในการรักษาผู้ป่วยทางด้านจิตใจ เพราะหลักภาวนาเป็นวิธีการในการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจากหลักใหญ่คือไตรสิกขา 3 หลักภาวนา 4 ซึ่งโดยความหมายคือการทำความเจริญขึ้นทั้ง 4 มิติ คือ กาย ศีล จิต และปัญญาสรุปได้ ดังนี้

1. กายภาวนา การพัฒนากาย เป็นการฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งแวดล้อมภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงามให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2. ศีลภาวนา พัฒนาความประพฤติ เป็นการฝึกอบรมตนให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย (ศีล) ด้วยการไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีด้วยการเกื้อกูลแก่กัน

3. จิตภาวนา การพัฒนาจิต เป็นการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบานเป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา เป็นการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลก และชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญาวัฒนาเต๋อ บ้านนาเต๋อ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสกลนคร” ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็นเกี่ยวกับการรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญา จึงนำประเด็นที่น่าสนใจเหล่านั้นมาเพื่อการอภิปรายผล ดังนี้

1. การรักษาโรคในพุทธปรัชญา จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของมนุษย์ และความเป็นไปของชีวิตองค์ประกอบสำคัญของสิ่งมีชีวิตคือ รูปธรรม (กาย) และ นามธรรม (จิต) ซึ่งรวมเรียกว่า นามรูป ได้แก่ ชั้น 5 ประกอบด้วย รูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ และจากชั้นทั้ง 5 นี้ไปสู่การเกิดโรคต่างๆ เช่น โรคทางกาย กายิกโรค และทางใจ เจตสิกโรค ความเจ็บป่วยหรือเกิดโรคนั้นมีสาเหตุมาจากความขาดภาวะสมดุล และโรคนั้นเกิดขึ้นเพราะอำนาจของนิยาม 5 ซึ่งสอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551 : 166) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม สรุปได้ว่า นิยามทั้ง 5 นี้ หรือกายวิภาค (Anatomy) และสรีรวิทยา (Physiology) ในแง่วิทยาศาสตร์ชีวภาพแม้จะไม่ตรงกัน และเหมือนกันทีเดียว ก็จำเป็นที่ขาดไม่ได้ ชีวิตกล่าวคือ ชั้น 5 (รูป นาม) トラบใดที่นิยามทั้ง 5 ทำหน้าที่โดยสมบูรณ์มีดุลยภาพ (Eufunction) トラบนั้นชีวิตก็จะไร้โรคพยาธิทั้งกายและจิต เมื่อใดนิยามทั้ง แปรผันหรือขาดดุลยภาพ (Dysfunction) เพราะความวิปริตของนิยาม 5 หรือแปรผันของกายวิภาค หรือสรีรวิทยา เมื่อนั้นสภาพโรคาพาธ (กายทุกข์ และเจตสิกทุกข์) ก็จะเข้ามาเยือน โดยมีได้เชิญในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรคจิตเภท โรคหวัด มะเร็ง และเอ็ดส์ เป็นต้น

2. วิธีรักษาโรคของวัดนาเดื่อ บ้านนาเดื่อ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการรักษาโรคทั้งทางร่างกาย และจิตใจควบคู่กันไปเมื่อผู้ได้รับการรักษาทางกายหายเป็นปกติดีแล้วทางวัดจะรักษาโรคทางใจให้ด้วยเพื่อการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจให้กับผู้ป่วยด้วยการทำวัตรสวดมนต์ และเจริญจิตภาวนาเพื่อให้ผู้ป่วยมีจิตใจสงบใจ นอกจากนี้วิธีการรักษาโรคทางใจนั้นยังมีการนำหลักภวนา 4 มาเป็นกระบวนการสำคัญในการรักษา เพราะหลักภวนา 4 เป็นหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกมาเป็นเครื่องมือในการรักษาผู้ป่วยทางด้านจิตใจ เพราะหลักภวนาเป็นวิธีการในการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจากหลักใหญ่คือไตรสิกขา 3 หลักภวนา 4 ซึ่งโดยความหมายคือการทำเจริญขึ้นทั้ง 4 มิติ คือ กาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับ (อรอุมา เลหาพิบูลย์กุล, 2554 : 39-46) ได้ทำวิจัยเรื่อง วิธีการบำบัดรักษาสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า การบำบัดรักษาสุขภาพในพระพุทธศาสนามีแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎกและที่มีกล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎกการแพทย์ในพระพุทธศาสนาเน้นทั้งทางด้านกายและจิตใจ มีสมุฏฐานที่ครอบคลุมทุกมิติ ได้แก่ อุดู อาหาร จิต และกรรม ที่สำคัญพระพุทธศาสนาไม่ได้ถือว่าโรคเป็นสิ่งแปลกปลอมเข้ามาในร่างกาย แต่เป็นปกติของร่างกายที่จะต้องมีการป่วยเจ็บป่วย การรักษาจึงเป็นไปอย่างธรรมชาติ มีทั้งรักษาโรคที่เกิดขึ้นแล้วและการป้องกันรักษาสุขภาพ การบำบัดรักษาสุขภาพต้องอาศัยทั้งยา อาหาร และผู้ดูแล สำหรับการรักษาโรคในพระพุทธศาสนามีทั้งที่เป็นสมุนไพร และที่เป็นธรรมโอสธ รวมถึงการบำเพ็ญกุศลเพื่อรักษาโรคกรรม การรักษาโรคทางกายเป็นไปตามอาการและสมุฏฐานของโรค แต่พระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการรักษาสุขภาพใจให้สมบูรณ์ด้วยการปฏิบัติธรรมทั้งสมถะและวิปัสสนา เพราะเมื่อจิตสงบ ร่างกายก็ผ่องใสตามไปด้วย ส่วนการป้องกันโรคที่จะเกิดขึ้นคือรู้จักบริหารร่างกายด้วยการรู้จักเลือกรับประทานอาหาร รู้จักรักษาความสะอาดที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และดูแลสิ่งแวดล้อม

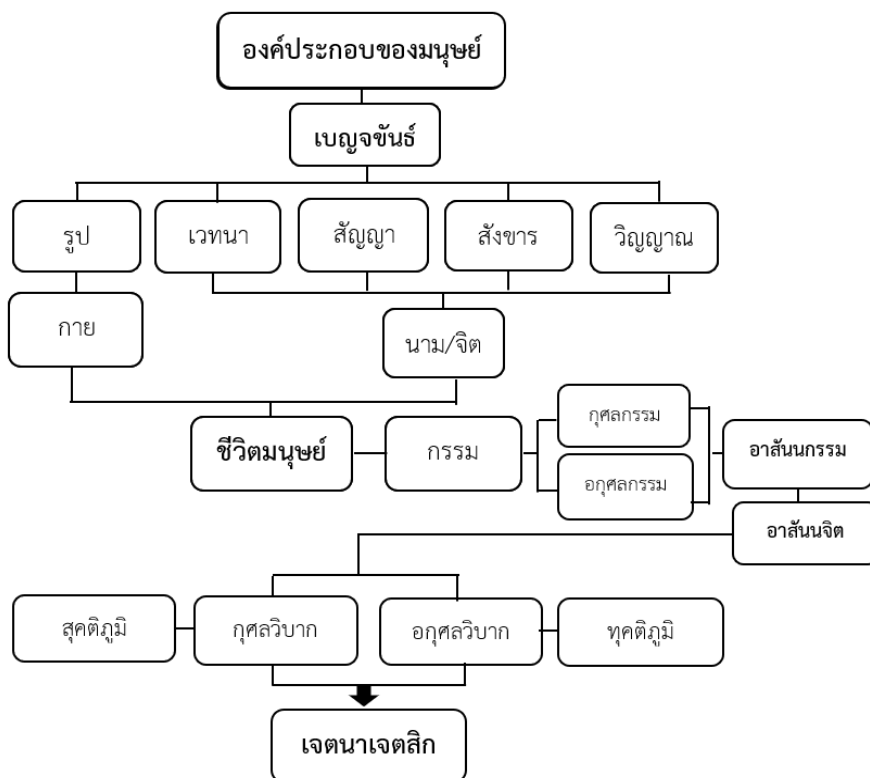
3. การรักษาโรคที่เกิดขึ้นนั้นในพุทธปรัชญาจะต้องทำความเข้าใจในกระบวนการของขันธ 5 ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ซึ่งเมื่อสรุปขันธ 5 จะเหลือเพียง 2 องค์ประกอบ คือ รูปและนาม หรือกายและจิตเท่านั้น และเพราะมีขันธนี้จึงเกิดความทุกข์หรือโรคต่าง ๆ แก่มนุษย์ เพราะการดูแลขันธ 5 เป็นที่มาของทุกข์หรือโรคต่าง ๆ และโรคหรือทุกข์นั้นก็เกิดได้ 2 ทาง คือ โรคทางกาย และโรคทางใจ ในการบำบัดรักษาจะต้องเลือกวิธีที่เหมาะสมต่อโรคเช่นโรคทางกายต้องใช้วิธีการรักษาด้วยเวชโอสถ ส่วนโรคทางใจต้องใช้ธรรมโอสถรักษา ซึ่งสอดคล้องกับ (ศศิธร เหมภาภิรัตน์, 2548) ได้ทำวิจัยเรื่อง พุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย พบว่า พระพุทธศาสนาแบ่งโรคเป็น 2 ประเภท คือ โรคทางกายและโรคทางใจ การแก้ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยมี 2 แนวทาง คือ การป้องกันและการรักษา 1) การป้องกัน : พระพุทธองค์ทรงใช้หลักปฏิบัติในการดูแลรักษาสุขภาพทั้งทางกายและทางใจอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ 2) การรักษา : พระพุทธศาสนากล่าวถึงการรักษาโรคทางกาย 3 วิธี ได้แก่ การรักษา ทางกาย การแพทย์ การใช้ธรรมบำบัด การรักษาด้วยพุทธานุภาพ ส่วนการรักษาโรคทางใจ 3 วิธี ได้แก่ การพิจารณาหาที่จะต้องมียุติภัยเบียดเบียน การรักษาถึงเป็นไปอย่างธรรมชาติ มีทั้งรักษาโรคที่เกิดขึ้นแล้วและการพิจารณาหาเหตุผล คุณ โทษ การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การคบถ้อยคำมิตรพระพุทธศาสนา และการแพทย์อายุรเวทของอินเดียเป็นรากฐานของการแพทย์แผนไทยจากการเปรียบเทียบพบว่า พุทธวิธีกับการแพทย์แผนไทยมีทั้งความเหมือนกันและความต่างกัน ความเหมือนกันของพุทธวิธีกับการแพทย์แผนไทย คือ 1) ร่างกายประกอบด้วยธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม 2) ความไม่สมดุลของธาตุสี่ทำให้เกิดโรค 3) โรค การตรวจโรค การวินิจฉัยโรค 4) การใช้สมุนไพร ยา วิธีการรักษาสร้างภูมิคุ้มกันโรค ป้องกันโรค 5) จรรยาแพทย์ ความต่างกันของพุทธวิธีกับการแพทย์แผนไทย คือ พระพุทธศาสนากล่าวถึง 1) กิเลส สาเหตุให้เกิดโรคทางใจ โรคทางจิต 2) โรคเกิดจากกรรมในอดีตชาติ 3) การบำบัดโรคด้วยพระธรรมโอสถและการใช้พุทธานุภาพส่วนการแพทย์แผนไทยไม่กล่าวถึง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญากับการรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบันสู่ความเป็นสากล
2. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสุขภาวะชุมชนที่นำไปสู่ความเป็นสังคมสวัสดิการ
3. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความยอมรับวิธีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรบำบัดในสังคมปัจจุบัน

องค์ความรู้ใหม่

การทำวิจัยเรื่อง “การรักษาโรคเชิงพุทธปรัชญาของวัดนาเตือ บ้านนาเตือ ตำบลนาแก้ว อำเภอโพธิ์นาแก้ว จังหวัดสกลนคร” ทำให้ได้องค์ความรู้ว่า มนุษย์มีองค์ประกอบสำคัญ 2 อย่าง คือ รูป และนาม หรือ กาย และจิต รวมเรียกว่า “ขั้น 5” ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ขั้น 5 เป็นสมุฏฐานของการเกิดโรค 2 อย่าง คือ โรคทางกาย (กายิกโรค) และโรคทางใจ (เจตสิกโรค) โรคทางกายจะต้องบำบัดด้วยการรักษาเวชโอสถ ส่วนโรคทางใจต้องรักษาด้วยธรรมโอสถ เมื่อรักษาถูกวิธีแล้วจะเกิดดุลยภาพและนำไปสู่กายิกสุข และเจตสิกสุข ซึ่งสรุปเป็นแผนภูมิภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรณเตปิฎก 2525. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ศศิธร เขมาภีร์รัตน์. (2548). การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อรอุมา เลหาพิบูลย์กุล. (2557). วิธีหารบำบัดรักษาสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, 5(2), 39-46.